

Dr Anna Gadomska-Radel

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

**WYBRANE ZAGADNIENIA
Z ZAKRESU WŁADZY RODZICIELSKIEJ
I KONTAKTÓW Z DZIECKIEM
W SPRAWACH TRANSGRANICZNYCH.
CZĘŚĆ II**

Streszczenie

W ramach zapewnionej swobody przepływu osób coraz częściej występują sytuacje, w których istnieje konieczność rozstrzygnięcia przez sąd o sprawach dotyczących dziecka z zakresu władzy rodzicielskiej i kontaktów, gdy przebywa ono na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Obywatele różnych państw członkowskich zawierają bowiem między sobą małżeństwa oraz posiadają wspólne dzieci. Sytuacja prawna rodziny komplikuje się, gdy małżonkowie wytaczają sprawę o rozwód i istnieje konieczność uregulowania stosunków pomiędzy rodzicami i dzieckiem, jak również gdy jedno z rodziców bez zgody drugiego wywozi dziecko z dotychczasowego miejsca pobytu.

Rozstrzygnięcie transgranicznych sporów w sprawach o odpowiedzialność rodzicielską ułatwia Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. na temat jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej. Kompleksowo reguluje ono podstawy pozwalające na ustalenie jurysdykcji sądu, zapobiega prowadzeniu równoległych postępowań oraz umożliwia swobodny przepływ orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień w państwach członkowskich UE. Ponadto odgrywa istotną rolę w praktyce, gdyż odnosi się do kwestii uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych przez sądy państw członkowskich w sprawach o odpowiedzialność rodzicielską.

Słowa kluczowe: dziecko, władza rodzicielska, kontakty z dzieckiem, odpowiedzialność rodzicielska, jurysdykcja, rodzice.

**SELECTED ISSUES OF PARENTAL AUTHORITY
AND CONTACTS WITH CHILDREN IN CROSS-BORDER CASES.
PART II**

Abstract

As part of ensured free movement of people it is more common to come across a situation, in which there is a necessity for court involvement in order to pass a judgment concerning parental authority and contacts with a child in cases when a particular child dwells in the territory of a member state of the European Union. Citizens of different member states enter into matrimony with each other and have children together. In case of a divorce legal situation of the family becomes complicated and a need to regulate the relations between parents and children occurs. Similar problem appears when one parent without the consent of the other takes away a child from its previous place of residence. Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility facilitates settling cross-border disputes concerning matters of parental responsibility. It comprehensively regulates the basis for establishing the jurisdiction of the court, it prevents conducting of paralel proceedings and enables the free movement of judgments, official documents and agreements in the European Union Member States. It also plays an important role in practice as it relates to issues concerning the recognition and enforcement of judgments issued by the courts of the Member States concerning parental responsibility.

Keywords: child, parental authority, contacts with child, parental responsibility, jurisdiction, parents.

Rozstrzyganie transgranicznych sporów w sprawach o odpowiedzialność rodzicielską ułatwia Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej¹. Kompleksowo reguluje ono podstawy pozwalające na us-

¹ Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach mał-

talenie jurysdykcji sądu, zapobiega prowadzeniu równoległych postępowań oraz umożliwia swobodny przepływ orzeczeń, dokumentów urzędowych i porozumień w państwach członkowskich UE. Ponadto odgrywa istotną rolę w praktyce, gdyż odnosi się do kwestii uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych przez sądy państw członkowskich w sprawach o odpowiedzialność rodzicielską.

W pierwszej części artykułu z zakresu zagadnień władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem w sprawach transgranicznych omówiono pojęcie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz podstawy prawne pozwalające na ustalenie jurysdykcji sądu w przedmiotowych sprawach. Natomiast w części drugiej zostanie przedstawiona problematyka uznawania i wykonywania orzeczeń dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej oraz zależności istniejącej między Rozporządzeniem a umowami dwustronnymi łączącymi Polskę z innymi państwami spoza Unii Europejskiej.

Rozporządzenie a umowy dwustronne wiązące Polskę z innymi państwami

Z uwagi na fakt, że jurysdykcja została uregulowana nie tylko w Rozporządzeniu Rady Bruksela II bis, ale także w umowach dwustronnych, które wiążą Polskę z państwami członkowskimi Unii Europejskiej, jak również państwami spoza Unii Europejskiej, należy rozważyć jakie przepisy stosuje się przy określeniu prawa właściwego.

Rozporządzenie Rady Bruksela II bis w praktyce wyłącza zastosowanie w Polsce przepisów Konwencji Haskiej z dnia 19 października 1996 r. o właściwości, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w dziedzinie odpowiedzialności rodzi-

żeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej uchylającym rozporządzenie (WE) nr 1347/2000, pierwotnie opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 23 grudnia 2003 r., L 338, Polskie wydanie specjalne, rozdział 19, tom 6, s. 243; Rozporządzenie to było dwukrotnie sprostowane – początkowo w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z 2009 r., Nr 70, s. 19, a następnie w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 24 grudnia 2009 r., L 347/32.

cielskiej i środków ochrony dzieci² (zwana dalej: Konwencją lub Konwencją Haską), gdyż w stosunkach między państwami członkowskimi Rozporządzenie ma pierwszeństwo przed konwencjami, w zakresie, w jakim dotyczą one spraw uregulowanych w Rozporządzeniu. Konwencja Haska będzie miała zatem zastosowanie do określenia jurysdykcji sądu dopiero w sytuacji, jeżeli sprawa dotyczy odpowiedzialności rodzicielskiej, a dziecko ma miejsce zwykłego pobytu poza terytorium państwa członkowskiego.

Jednakże Rozporządzenie Rady Bruksela II bis nie reguluje prawa właściwego do rozpoznania danej sprawy dotyczącej odpowiedzialności rodzicielskiej obejmującej swoim zakresem władzę rodzicielską i kontakty z dzieckiem. W tym zakresie mają zastosowanie wewnętrzne normy kolizyjne, umowy dwustronne lub konwencje wielostronne, w których zostały uregulowane kwestie dotyczące prawa właściwego.

Zgodnie z treścią art. 56 ust. 1 Prawa prywatnego międzynarodowego z dnia 4 lutego 2011 r.³ „prawo właściwe dla spraw z zakresu władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem określa Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze w dniu 19 października 1996 r.”. Wynika to z faktu, iż w dniu 4 marca 2010 r. Prezydent RP podpisał ustawę z dnia 22 stycznia 2010 r. wyrażającą zgodę na ratyfikację Konwencji Haskiej i znajduje ona w Polsce zastosowanie od dnia 1 listopada 2010 r.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 lit. c) Konwencji Haskiej „celem Konwencji jest określenie prawa właściwego dla odpowiedzialności rodzicielskiej”. Zakres przedmiotowy Konwencji jest tożsamy z zakresem spraw dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej w rozumieniu omawianego Rozporządzenia. Natomiast zakres podmiotowy Konwencji wskazuje, że znajduje ona zastosowanie w sprawach osób, które nie ukończyły 18 lat.

² Konwencja Haska z dnia 19 października 1996 r. o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu, wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dzieci, Dz. U. 2010, Nr 172, poz. 1158, Dz. Urz. UE L 151 z 11.06.2008, s. 39.

³ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. Prawo prywatne międzynarodowe (Dz. U. 2011, poz. 1792 test jednolity).

Z treści art. 15 ust. 1 Konwencji Haskiej wynika, że „przy wykonywaniu jurysdykcji przyznanej zgodnie z postanowieniami rozdziału II, organy Umawiającego się Państwa stosują przepisy własnego prawa”. Czy zatem znajduje to zastosowanie przy określaniu prawa właściwego w sytuacji, gdy jurysdykcja ustalana jest na podstawie Rozporządzenia Rady? W doktrynie przyjmuje się, że podstawa jurysdykcji według jednego i drugiego aktu prawnego jest podobna i decydujące znaczenie ma miejsce zwykłego pobytu dziecka, co pozwala na uznanie, że jurysdykcja oparta na przepisach Rozporządzenia Rady jest wykonywana zgodnie z postanowieniami Konwencji Haskiej oraz w myśl art. 15 ust. 1 Konwencji sąd stosuje swoje własne prawo. W związku z tym w Polsce przyjęto, że art. 15 Konwencji znajduje zastosowanie w każdej sprawie, zarówno gdy podstawa jurysdykcji wynika z Rozporządzenia, z Konwencji, lub z kodeksu postępowania cywilnego⁴.

Konwencja reguluje też kwestię odnoszącą się do powstania i ustania odpowiedzialności rodzicielskiej i wskazuje, że „jeżeli powstanie i ustanie odpowiedzialności rodzicielskiej następuje z mocy prawa, prawem właściwym jest prawo państwa zwykłego pobytu dziecka” (art. 16 ust. 1 Konwencji). W przypadku zmiany miejsca zwykłego pobytu, odpowiedzialność rodzicielska istniejąca według prawa państwa zwykłego pobytu dziecka trwa także po zmianie zwykłego pobytu dziecka na inne państwo (ust. 3). Pomimo, że odpowiedzialność rodzicielska w wyniku zmiany zwykłego pobytu dziecka trwa nadal, to zmianie ulega prawo właściwe dla jej wykonywania, gdyż w myśl art. 17 Konwencji, wykonywanie odpowiedzialności rodzicielskiej podlega prawu państwa zwykłego pobytu dziecka i w razie zmiany zwykłego pobytu dziecka podlega prawu państwa nowego zwykłego pobytu (zarówno, gdy odnosi się to do odpowiedzialności rodzicielskiej powstałej z mocy prawa, jak również zmodyfikowanej orzeczeniem sądowym). W związku z tym w przypadku, gdy w państwie aktualnego zwykłego pobytu dziecka, będzie zachodziła potrzeba zmiany sposobu wykonywania odpowiedzialności rodzicielskiej

⁴ A. Bodnar, A. Gójska, J. Ignaczewski, L. Kuziak, A. Śledzińska-Simon, R. Zegadło, *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, (red.) J. Ignaczewski Warszawa 2015, s. 279.

wówczas zmiana stosunków pomiędzy rodzicem i dzieckiem nastąpi zgodnie już z prawem aktualnego zwykłego pobytu dziecka, a nie poprzedniego zwykłego pobytu dziecka.

Istotne znaczenie w praktyce stosowania Konwencji Haskiej odgrywa niewątpliwie art. 20, który stanowi, że „normy prawa właściwego znajdują zastosowanie nie tylko do obywateli państw należących do konwencji bądź cudzoziemców mieszkających na terytorium tych państw, lecz także gdy prawem wskazanym przez postanowienia Konwencji jest prawo państwa nie będącego stroną Konwencji”. Jednocześnie Konwencja Haska w art. 22 przewiduje odstępstwo od stosowania przepisów prawa obcego ustalonego zgodnie z jej postanowieniami. Mianowicie występuje to w sytuacji, gdy jego zastosowanie będzie sprzeczne z porządkiem publicznym, przy uwzględnieniu dobra dziecka.

Zgodnie z treścią art. 52 ust. 1 „Konwencja nie narusza porozumień międzynarodowych, których Umawiające się Państwa są stronami, a które zawierają postanowienia w dziedzinach uregulowanych przez niniejszą Konwencję, chyba że odmienne oświadczenie zostanie złożone przez Państwa związane tymi porozumieniami”. Oznacza to, że dopóki państwa będące stronami Konwencji Haskiej nie złożą stosownych oświadczeń wówczas w sprawach z zakresu odpowiedzialności rodzicielskiej będą miały zastosowanie umowy dwustronne zawarte przez Polskę z innymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej, jak również państwami trzecimi. Utrzymanie takiego stanu nie będzie sprzyjać polskiemu sądom rozpoznającym sprawy opiekuńcze małoletnich będących obywatelami państw, z którymi łączą nas dawne umowy posługujące się w tym zakresie łącznikiem obywatelstwa, a nie miejsca zwykłego pobytu dziecka⁵. Jest to konsekwencja poprzednio obowiązującego brzmienia art. 19 § 1 Prawa prywatnego międzynarodowego, który stanowił, że stosunki prawne między rodzicami i dzieckiem podlegają prawu ojczystemu dziecka.

Przykładowo umowa zawarta pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Węgierską Republiką Ludową o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych w Budapeszcie

⁵ A. Bodnar, A. Gójska, J. Ignaczewski, L. Kuziak, A. Śledzińska-Simon, R. Zegadło, *Władza rodzicielska...*, op. cit., s. 283.

w dniu 6 marca 1959 r.⁶ w art. 34 stanowi, że „stosunki prawne między rodzicami i dziećmi oraz ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa podlegają prawu tej umawiającej się strony, której obywatelem jest dziecko. Jeżeli dziecko zamieszkuje na obszarze drugiej strony, stosuje się prawo tej strony, jeżeli jest ono korzystniejsze dla dziecka”.

Podobną regulację w zakresie stosunków prawnych między rodzicami i dziećmi zawiera umowa zawarta w Warszawie w dniu 4 grudnia 1961 r. pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych⁷. Zgodnie z art. 26 umowy, „stosunki prawne między rodzicami i dziećmi oraz ustalenie i zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa podlegają prawu tej umawiającej się strony, której obywatelem jest dziecko”.

W wyżej wskazanych umowach dwustronnych istotną rolę przy określeniu prawa właściwego do rozpoznania sprawy odgrywa zatem łącznik obywatelstwa dziecka.

Odmiennie kwestia ta została uregulowana w umowie zawartej w Warszawie w dniu 5 kwietnia 1967 r. między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Francuską o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego⁸, która w kwestii władzy rodzicielskiej i kontaktów w inny sposób uregulowała stosunki prawne odnoszące

⁶ Umowa zawarta pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Węgierską Republiką Ludową o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z dnia 6 marca 1959 r. (Dz. U. 1960, Nr 8, poz. 54 ze zm.), zmieniona przez Protokół w sprawie zmiany i uzupełnienia Umowy między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Węgierską Republiką Ludową w obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z dnia 6 marca 1959 r. (Dz. U. 1982, Nr 5, poz. 32).

⁷ Umowa zawarta pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z dnia 4 grudnia 1961 r. (Dz. U. 1963, Nr 17, poz. 88 ze zm.), zmieniona przez Protokół do Umowy pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Ludową Republiką Bułgarii o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych z dnia 27 czerwca 1980 r. (Dz. U. 1981, Nr 10, poz. 43).

⁸ Umowa zawarta między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Francuską o prawie właściwym, jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń w zakresie prawa osobowego i rodzinnego z dnia 5 kwietnia 1967 r. (Dz. U. 1969, Nr 4, poz. 22 ze zm.).

do dziecka małżeńskiego i pozamałżeńskiego. Zgodnie z art. 10 ust. 1 „stosunki prawne między rodzicami a dziećmi podlegają prawu Wysokiej Umawiającej się Strony, na której terytorium mają oni miejsce zamieszkania. Jeżeli rodzice lub jedno z rodziców zamieszkują na terytorium jednej Wysokiej Umawiającej się Strony, a dziecko – na terytorium drugiej Strony, ich stosunki prawne podlegają prawu Wysokiej Umawiającej się Strony, której obywatelem jest dziecko (ust. 2). Stosunki prawne między dzieckiem pozamałżeńskim a jego ojcem i matką podlegają prawu Wysokiej Umawiającej się Strony, której obywatelem jest dziecko (ust. 3)”. Fakt uzależniania prawa właściwego od łącznika miejsca zamieszkania stanowi, że brane jest pod uwagę miejsce zwykłego pobytu w rozumieniu zarówno Rozporządzenia Rady Bruksela II bis, jak również Konwencji Haskiej.

Jedynie umowy z Grecją, Finlandią i Cyprzem nie zawierają regulacji w zakresie prawa właściwego dla odpowiedzialności rodzicielskiej i opieki. Natomiast umowa z Belgią dotyczy tylko rozwodów i tylko w tym zakresie prawo właściwe zostało określone⁹.

Dotychczas oświadczenia o pierwszeństwie stosowania konwencji przed postanowieniami umów dwustronnych łączących Polskę z innymi państwami członkowskimi Unii Europejskiej złożyły tylko Austria i Czechy¹⁰.

Uznawanie i wykonywanie orzeczeń

W przypadku, gdy orzeczenie dotyczące odpowiedzialności rodzicielskiej zostało wydane przez sądy państw członkowskich wówczas do uznania i wykonywania orzeczeń stosuje się przepisy Rozporządzenia Rady Bruksela II bis. Uznanie orzeczeń sądowych w innych państwach członkowskich następuje *ex lege* bez konieczności przeprowadzania postępowania. Zgodnie z treścią art. 21 ust. 1 Rozporządzenia do uznania orzeczenia wydanego w jednym z państw członkowskich nie jest wymagane przepro-

⁹ A. Bodnar, A. Gójska, J. Ignaczewski, L. Kuziak, A. Śledzińska-Simon, R. Zegadło, *Władza rodzicielska...*, op. cit., s. 286.

¹⁰ *Ibidem*, s. 283.

wadzanie specjalnego postępowania, gdyż do uznania dochodzi z mocy prawa.

Jednakże gdy kwestia uznania jest sporna, każda ze stron postępowania mając w tym interes może wystąpić do sądu z wnioskiem o uznanie bądź odmowę uznania. W przypadku odpowiedzialności rodzicielskiej Sąd odmówi uznania orzeczenia w przypadku, gdy jest ono oczywiście sprzeczne z porządkiem publicznym państwa członkowskiego, w którym wystąpiono o uznanie; orzeczenie zostało wydane bez zapewnienia dziecku możliwości wysłuchania; z naruszeniem podstawowych zasad postępowania w państwie członkowskim, w którym wystąpiono o uznanie (z wyjątkiem przypadków niecierpiących zwłoki); jeżeli osobie nieobecnej nie doręczono pisma wszczynającego postępowanie w sposób umożliwiający przygotowanie się do obrony; orzeczenie stanowi naruszenie odpowiedzialności rodzicielskiej osoby, która złożyła wniosek, gdy nie była ona wysłuchana w toku postępowania; gdy orzeczenie nie da się pogodzić z późniejszym orzeczeniem dotyczącym odpowiedzialności rodzicielskiej, wydanym w państwie członkowskim, w którym wystąpiono o uznanie; orzeczenia nie da się pogodzić z późniejszym orzeczeniem dotyczącym odpowiedzialności rodzicielskiej, wydanym w innym państwie członkowskim lub w kraju.

W przypadku wystąpienia przez stronę z wnioskiem o uznanie bądź odmowę uznania orzeczenia, jest wymagane zastosowanie procedury polegającej na określeniu przez państwa członkowskie sądu właściwego miejscowo do przeprowadzenia takiego postępowania. Lista sądów nie jest załącznikiem do Rozporządzenia, lecz jest ogłaszana i aktualizowana w odrębnym dokumencie publikowanych w Dzienniku Urzędowym UE. W przypadku Polski, sądami właściwymi są sądy okręgowe, których właściwość miejscową określa wewnętrzny porządek prawny – kodeks postępowania cywilnego. W przypadku uznania orzeczenia, sąd dokonujący uznania przede wszystkim nie bada jurysdykcji sądu, który wydał to orzeczenie, jak również nie dokonuje merytorycznego rozpoznania sprawy. Sąd państwa członkowskiego, który dokonuje uznania jest związany ustaleniami faktycznymi będącymi podstawą wyroku i badanie pod kątem dopuszczalności

uznania nie może zawierać badania merytorycznych kwestii. Sąd bada tylko i wyłącznie dopuszczalność uznania.

Strona postępowania, która występuje z wnioskiem o uznanie orzeczenia lub jego wykonanie dołącza do wniosku: odpis orzeczenia, który spełnia warunki niezbędne do ustalenia jego autentyczności oraz zaświadczenie (wystawiane na wniosek uprawnionej strony, przy użyciu, w przypadku orzeczenia w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej – formularza znajdującego się w załączniku II). Zaświadczenie takie jest wystawiane na wniosek strony uprawnionej. Kwestię wystawienia zaświadczenia w Polsce reguluje treść art. 1144¹ k.p.c.¹¹, który stanowi, że „jeżeli przepisy odrębne przewidują wydanie zaświadczenia na potrzeby uznania lub stwierdzenia wykonalności orzeczenia, ugody lub innego tytułu egzekucyjnego w innym państwie członkowskim UE, zaświadczenie takie wystawia, na wniosek zainteresowanego, przewodniczący w sądzie, który wydał orzeczenie lub zatwierdził ugodę lub przez którym ugoda została zawarta”.

Po uznaniu orzeczenia w sprawach odpowiedzialności rodzicielskiej, niezwłocznie jest wydawana klauzula wykonalności. Sądem właściwym do rozpoznania sprawy jest sąd wskazany przez państwa członkowskie. W przypadku Polski jako właściwy rzeczowo został wskazany sąd okręgowy. Natomiast właściwym miejscowo jest sąd, w którego okręgu ma miejsce zwykły pobyt osoba, przeciwko której orzeczenie ma być wykonane lub sąd, w którego okręgu ma miejsce zwykły pobyt dziecko, którego dotyczy wniosek. Zgodnie z treścią art. 30 Rozporządzenia do postępowania w zakresie składania wniosku stosuje się prawo państwa członkowskiego, w którym postępowanie ma się toczyć. Powoduje to, że w przypadku wykonania orzeczenia w Polsce stosuje się przepisy k.p.c. i przy ustalaniu właściwości miejscowej sądu mamy do czynienia z tzw. właściwością przemienną. Oznacza to, że zgodnie z treścią art. 43 § 1 k.p.c. wybór sądu właściwego do rozstrzygnięcia sprawy należy do wnioskodawcy.

W przypadku polskiego systemu prawnego orzeczenie jest wydane na posiedzeniu niejawnym. Wniosek o wykonanie orzeczenia może być oddalony z tych samych powodów warunkują-

¹¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. 2014, poz.101 j. t. ze zm.).

cych oddalenie wniosku o uznanie orzeczenia i podobnie jak przy uznaniu, zakazuje się kontroli merytorycznej wydanego orzeczenia podlegającego wykonaniu. Orzeczenie to podlega zaskarżeniu, zaś procedura zaskarżania została pozostawiona poszczególnym państwom członkowskim. W Polsce kwestię zaskarżania orzeczeń reguluje Kodeks postępowania cywilnego i w myśl art. 1151¹ § 3 k.p.c. środkiem zaskarżenia postanowienia w przedmiocie stwierdzenia wykonalności jest zażalenie. Natomiast, od postanowienia sądu apelacyjnego w przedmiocie wykonalności przysługuje skarga kasacyjna. Może ona zostać zaskarżona przez każdą ze stron do sądu znajdującego się w w/w wykazie. Termin na wniesienie środka zaskarżenia uwzględniającego wniosek wynosi miesiąc od doręczenia orzeczenia. Natomiast Rozporządzenie nie odnosi się do terminu wzniesienia środka zaskarżenia przez stronę wnoszącą o stwierdzenie wykonalności, której wniosek został przez sąd oddalony. W tym zakresie wypowiedział się Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 14 lipca 2004 r.¹² i przyjął, że „do terminu dla zażalenia wnioskodawcy stosuje się prawo wewnętrzne państwa wykonania, a zatem w Polsce termin ten jest tygodniowy”.

Odmienna sytuacja występuje w przypadku ustalonych kontaktów z dzieckiem. W sprawach tych wystawia się specjalne świadectwo o prawie do kontaktów z dzieckiem. Może ono zostać wydane po wysłuchaniu obu stron, wysłuchaniu dziecka, gdy jest to właściwe ze względu na wiek lub stopień dojrzałości, jak również po wydaniu wyroku zaocznego, gdy pismo wszczynające postępowanie zostało doręczone stronie, która nie stawiała się do sądu, ale ustalono, że osoba jednoznacznie zgadza się z orzeczeniem. Formularz świadectwa wypełnia się w języku, w którym sporządzono orzeczenie. Sąd wystawia świadectwo po sprawdzeniu, że respektowano zabezpieczenia proceduralne:

- wszystkie zainteresowane strony zostały wysłuchane,
- dziecko zostało wysłuchane, chyba że uznano to za niewłaściwe ze względu na wiek i stopień dojrzałości,
- jeżeli orzeczenie zostało wydane zaocznie, a stronie, która się nie stawiała, doręczono pismo wszczynające postępowanie

¹² Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 lipca 2004 r., IV CK 495/03, OSNC 2005, Nr 4, poz. 73.

w czasie i w sposób umożliwiający mu przygotowanie obrony, lub stronie doręczono taki dokument niezgodnie z wymienionymi warunkami, niemniej jednak ustalono, że uznała ona orzeczenie w sposób nie budzący wątpliwości.

Świadcstwo zawiera informacje praktyczne ułatwiające wykonywanie orzeczenia, a mianowicie imiona, nazwiska i adresy osób posiadających odpowiedzialność rodzicielską i dzieci, których dotyczy sprawa, uzgodnienia praktyczne dotyczące wykonywania praw do kontaktów z dzieckiem, szczególne obowiązki osoby posiadającej prawo do kontaktów z dzieckiem lub drugiego rodzica oraz ewentualne ograniczenia, jakie mogą być związane z wykonywaniem prawa do kontaktów¹³. Sąd wydaje świadectwo z własnej inicjatywy, jeżeli w chwili wydania orzeczenia w zakresie prawa kontaktów z dzieckiem istnieje prawdopodobieństwo, że prawa do kontaktów z dzieckiem będą wykonywane w kontekście transgranicznym. Przykładowo, jeden z rodziców zamieszkuje w innym państwie członkowskim lub planuje przemieszczenie się do innego państwa członkowskiego. Jeżeli charakter transgraniczny powstanie dopiero później wówczas świadectwo zostanie wydane na wniosek jednej ze stron (art. 41 ust. 3 Rozporządzenia Rady Bruksela II bis).

Orzeczenie o kontaktach z dzieckiem przyznane w jednym państwie członkowskim, opatrzone takim świadectwem, uznaje się i wykonuje w innym państwie członkowskim bez konieczności nadania klauzuli wykonalności oraz bez możliwości sprzeciwienia się uznaniu – niedopuszczalne jest złożenie wniosku przez stronę przeciwną o nieuznaniu orzeczenia. Ponadto niemożliwe jest podważanie wykonalności orzeczenia w drodze innych środków, gdyż pozostawałoby to w oczywistej sprzeczności z postanowieniami rozporządzenia. Potwierdzeniem tego jest postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2014 r.¹⁴, I CSK 426/14, w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że „niedopuszczalne jest żądanie ustalenia, że nie podlega wykonaniu na terytorium Polski orzeczenie kraju pochodzenia dziecka wydane w warunkach

¹³ Praktyczny Przewodnik dotyczący stosowania nowego II Rozporządzenia brukselskiego z dnia 1 czerwca 2005 r., http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_ec_vdm_pl.pdf, [1.08.2016].

¹⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 września 2014 r., I CSK 426/14, LEX nr 1537544.

określonych w art. 11 ust. 8 rozporządzenia, w stosunku do którego wydane zostało zaświadczenie przewidziane w art. 42 ust. 2 rozporządzenia”.

W przypadku, gdy strona nie wykonuje orzeczenia dotyczącego prawa do kontaktów z dzieckiem, druga strona może zażądać jego wykonania bezpośrednio przez organy państwa członkowskiego wykonania. Procedura wykonania uregulowana jest w prawie krajowym danego państwa. W odniesieniu do Polski, zastosowanie znajdują przepisy kodeksu postępowania cywilnego, a mianowicie art. 598¹⁵ § 1, który stanowi, że „jeżeli osoba, pod której pieczę dziecko pozostaje, nie wykonuje albo niewłaściwie wykonuje obowiązki wynikające z orzeczenia w przedmiocie kontaktów z dzieckiem, sąd, uwzględniając sytuację majątkową tej osoby, zagrozi jej nakazaniem zapłaty na rzecz osoby uprawnionej do kontaktu z dzieckiem oznaczonej sumy pieniężnej za każde naruszenie obowiązku”. Natomiast, gdy osoba, której sąd zagroził nakazaniem zapłaty oznaczonej sumy pieniężnej, nie wypełnia nadal swego obowiązku, sąd nakazuje jej zapłatę należnej sumy pieniężnej, ustalając jej wysokość stosownie do liczby naruszeń (art. 598¹⁶ § 1 k.p.c.).

Powyższe stanowi potwierdzenie, że postanowienia Rozporządzenia Rady Bruksela II bis zapewniają dziecku możliwość utrzymywania kontaktów z rodzicami, którzy żyją w rozłączeniu, nawet jeżeli mieszkają oni w innych państwach członkowskich. Orzeczenie dotyczące kontaktów z dzieckiem wydane w jednym państwie członkowskim będą bezpośrednio uznawane i wykonalne również w innym państwie członkowskim i jedynym warunkiem będzie wystawienie przez właściwy sąd zaświadczenia.

Zgodnie z treścią art. 64 ust. 1 Rozporządzenia, Rozporządzenie stosuje się przede wszystkim do postępowania sądowego wszczętego po terminie rozpoczęcia jego stosowania. Jednakże w przepisach przejściowych – intertemporalnych w zakresie uznawania i wykonywania orzeczeń, uregulowano także sytuacje, w której postępowanie sądowe zostało wszczęte przed dniem 1 marca 2005 r., ale po wejściu w życie rozporządzenia i orzeczenie wydano po dniu rozpoczęcia stosowania niniejszego rozporządzenia (art. 64 ust. 2 Rozporządzenia), lub też postępowanie zostało wszczęte po dniu wejścia w życie rozporządzenia, lecz

orzeczenie zostało wydane przed dniem rozpoczęcia stosowania niniejszego rozporządzenia (art. 64 ust. 3 Rozporządzenia).

Wysłuchanie dziecka

Kwestią wymagającą omówienia jest także problematyka związana z wysłuchaniem dziecka i umożliwieniem dziecku wyrażenia stanowiska w postępowaniu, które go dotyczy. Zgodnie z treścią art. 41 ust. 2 lit. c Rozporządzenia Rady Bruksela II bis sędzia wydaje zaświadczenie dotyczące prawa do osobistej styczności z dzieckiem, tylko wtedy, gdy dziecko miało możliwość bycia wysłuchanym, o ile nie uznano tego za niewłaściwe ze względu na jego wiek lub stopień dojrzałości. Wynika z tego, że dziecko może nie być wysłuchane, jedynie wówczas, gdy byłoby to niezasadne ze względu na wiek i poziom dojrzałości, a zatem stosuje się w tym zakresie wykładnię zawężającą. Tak więc podmiot dokonujący wysłuchania dziecka podejmuje w tym zakresie decyzję w odniesieniu do konkretnej, indywidualnej sytuacji dziecka.

Jednakże generalnie dziecku powinno dać się możliwość wypowiedzenia w kwestiach, które odnoszą się do jego osoby, przeprowadzając tę czynność z uwzględnieniem wieku i poziomu dojrzałości dziecka. Wysłuchanie dziecka wpływa na uzyskanie cennych informacji mogących mieć wpływ na dalsze życie małoletniego oraz daje możliwość zapoznania się z opinią małoletniego, jego obawami i potrzebami.

Wysłuchanie dziecka przeprowadza organ właściwy zgodnie z prawem krajowym. W polskim porządku prawnym każdorazowo czynność wysłuchania dziecka przeprowadza sąd. Wynika to wprost z art. 216¹ § 1 k.p.c., który stanowi, że sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Przepis ten wskazuje, że wysłuchanie dziecka występuje w sytuacji ustalenia w procesie jego praw niemajątkowych np. kształtowania władzy rodzicielskiej w sprawie o rozwód, separację, unieważnienie małżeństwa. Organem uprawnionym do wysłuchania dziecka w sprawie o kontakty jest również sąd, czego potwierdzeniem jest treść art. 576 § 2 k.p.c., który w obecnym

brzmieniu stanowi, że sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia.

W ocenie Autorki w czynności wysłuchania dziecka powinien obligatoryjnie brać udział biegły psycholog, który posiada stosowną wiedzę i doświadczenie pozwalające na zbadanie stopnia dojrzałości, świadomości dokonywanych wyborów oraz rozwoju umysłowego dziecka. Opinia sporządzona przez biegłego pozwoli następnie na dokonanie przez sąd oceny uzyskanych od dziecka informacji. Spotkanie dziecka z psychologiem ma także istotne znaczenie na etapie przygotowania do czynności wysłuchania, gdyż już wówczas biegły na podstawie przeprowadzonej z dzieckiem rozmowy, oceni stopień rozwoju psychofizycznego dziecka, ustali jego zasób słownictwa oraz osobowość będące pomocne przy prawidłowym przeprowadzeniu czynności wysłuchania i formułowaniu odpowiednich pytań kierowanych do dziecka, z uwzględnieniem jego wieku i rozwoju. Tak więc sędzia przed przystąpieniem do wysłuchania powinien zapoznać się z opinią biegłego psychologa oraz z materiałem dowodowym zgromadzonym w sprawie. Odpowiednie przygotowanie do czynności wysłuchania jest konieczne, gdyż na osobach wysłuchujących dziecko spoczywa ogromny ciężar odpowiedzialności a nieprawidłowe przeprowadzenie wysłuchania nie tylko nie doprowadzi do uzyskania istotnych informacji od dziecka, ale może narazić je na negatywne konsekwencje spotkania się z przedstawicielami wymiaru sprawiedliwości i spowodować niepotrzebny stres¹⁵.

Istotną kwestię stanowi także miejsce wysłuchania dziecka, które winno gwarantować odpowiednie warunki sprzyjające przeprowadzanej czynności. Zgodnie z dyspozycją art. 216¹ k.p.c., jak również art. 576 § 2 k.p.c., sąd po zbadaniu przesłanek warunkujących wysłuchanie dziecka dokonuje tej czynności poza salą posiedzeń sądowych. Rozwiązanie to należy ocenić pozytywnie, gdyż miejsce wysłuchania odgrywa ważną rolę w prawidłowym przeprowadzeniu czynności procesowej, przy jednoczesnej ochronie dziecka. W związku z tym czynność wysłuchania

¹⁵ A. Gadomska-Radel, *Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym*, „Zagadnienia Społeczne”, Nr 2 (2) 2014, s. 99.

dziecka powinna być każdorazowo przeprowadzona w Przyjaznym Pokoju Przesłuchań Dzieci, aby zminimalizować jego stres związany z przeżywaniem nowego doświadczenia. Przyjazny Pokój Przesłuchań Dzieci składa się z dwóch pomieszczeń przedzielonych lustrem fenickim, które umożliwia bieżące obserwowanie wysłuchiwanego dziecka. Jedno pomieszczenie przeznaczone jest dla dziecka i sędziego¹⁶. Wnętrze tego pokoju jest wyposażone w niezbędne meble biurowe takie jak: stolik, krzeselka przystosowane do wieku dziecięcego, zabawki, malowanki, flamastry, kredki i papier do rysowania. Pokój do przesłuchań powinien być położony z daleka od ruchliwej ulicy i nieprzechodni, gdyż stwarza to atmosferę niepokoju. Dzięki temu dziecku zapewniony jest spokój, cisza i możliwość skoncentrowania się na czynności. Ponadto Przyjazny Pokój Przesłuchań Dzieci ma dyskretnie zainstalowane kamery oraz mikrofon, które zapewniają rejestrację spotkania z dzieckiem. W mojej ocenie utrwalenie przebiegu wysłuchania za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk jest rozwiązaniem korzystnym, gdyż dzięki temu czynność wysłuchania mogłaby zostać następnie odtworzona na rozprawie oraz przeanalizowana przez biegłego psychologa.

W związku z tym, że wysłuchanie dziecka jest trudną czynnością procesową z uwagi na podmiot, którego dotyczy i rodzaj spraw rozpoznawanych przez sąd, powinna ją przeprowadzać odpowiednio przygotowana do tego osoba. Zdaniem przedstawicieli doktryny osoba wysłuchująca dzieci powinna posiadać określone cechy, które często warunkują prawidłowe wysłuchanie¹⁷. Przede wszystkim zadaniem wysłuchującego sędziego jest wzbudzenie zaufania w dziecku oraz neutralizowanie formalizmu i sztywności sytuacji, w której znajduje się wysłuchiwane dziecko. Dlatego też nie może on być osobą posepną, wyniosłą lub krzykliwą i władczą. Natomiast powinien odznaczać się odpowiednim, przyjaznym podejściem do dzieci, lubić je i umieć z ni-

¹⁶ www.suwalki.kmp.gov.pl/prewencja/kmp.php?id=kacik, [1.08.2016].

¹⁷ Zob. także V. Kwiatkowska-Darul, *Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym*, Toruń 2007, s. 169; B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 1996, s. 737; Z. Czeczot, *Kryminalistyczna problematyka osobowych źródeł dowodowych*, Warszawa 1976, s. 45 – 49; W. Kołakowska, B. Lach, *Psychologiczne determinanty zeznań świadków i osób składających wyjaśnienia (wybrane zagadnienia)*, Szczytno 1998, s. 5 – 6.

mi rozmawiać¹⁸. Są to umiejętności bardzo szczególne, które nie mają prowadzić do spoufalania się i schlebiana, używania zwrotów z gwary dziecinnej lub szkolnej, lecz wspomagać spokojną, rzeczową rozmowę, z użyciem języka prostego i zrozumiałego dla dziecka¹⁹. Duże znaczenie w uzyskiwaniu istotnych informacji odgrywa także posiadanie przez sędziego takich cech osobowości jak umiejętność nawiązywania kontaktu, spostrzegawczość, zdolność do koncentracji uwagi, jej podzielność i konstruktywna wyobraźnia. Sędzia powinien także posiadać wiedzę nie tylko z zakresu prawa, lecz także psychologii dziecięcej, socjologii i pedagogiki. Ponadto istotną rolę odgrywają pytania zadawane w trakcie wysłuchania dziecka, gdyż mogą one wpływać sugestywnie na dziecko. Pytania powinny być zatem zadawane w taki sposób, aby to sędzia mógł sam wywieść z wypowiedzi dziecka, z kim chce ono mieszkać, jak powinny wyglądać kontakty dziecka z rodzicem, z kim dziecko czuje się dobrze, z kim spędza wolny czas. Najważniejsze jest, aby sędzia umożliwił dziecku swobodną wypowiedź. Ponieważ czynność wysłuchania wymaga posiadania przez wysłuchującego stosownej wiedzy, umiejętności i doświadczenia sędziowie powinni uczestniczyć w szkoleniach i warsztatach, których celem jest przygotowanie sędziego do prawidłowego przeprowadzania wysłuchania małoletniego dziecka.

Reasumując, postanowienia zawarte w Rozporządzeniu Rady Bruksela II bis umożliwiają rozstrzygnięcie transgranicznych sporów w zakresie władzy rodzicielskiej i prawa do kontaktów z dzieckiem. Reguluje ono bowiem kwestie odnoszące się do ustalenia sądu właściwego do rozpoznania danej sprawy, zapobiega prowadzeniu równoległych postępowań w państwach członkowskich Unii Europejskiej i daje możliwość uznawania i wykonywania orzeczeń w innych państwach członkowskich bez konieczności przeprowadzania ponownego postępowania. Istniejąca współpraca sądowa w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej zapewnia zatem dziecku możliwość utrzymy-

¹⁸ A. Gadomska, *Przygotowanie do przesłuchania małoletniej ofiary w charakterze świadka*, „Prokuratura i Prawo” 2008, Nr 7 – 8, s. 185.

¹⁹ M. Brojek, *Uwagi i postulaty dotyczące taktyki przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej*, „Prokuratura i Prawo” 1998, Nr 1, s. 99.

wania kontaktów z rodzicami, którzy żyją w rozłączeniu, nawet jeżeli mieszkają oni w innych państwach członkowskich.

Bibliografia

1. Bodnar A., Gójska A., Ignaczewski J., Kuziak L., Śledzińska – Simon A., Zegadło R., *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, pod red. Ignaczewski J., Warszawa 2015.
2. Brojek M., *Uwagi i postulaty dotyczące taktyki przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej*, „Prokuratura i Prawo” 1998, Nr 1.
3. Czeczot Z., *Kryminalistyczna problematyka osobowych źródeł dowodowych*, Warszawa 1976.
4. Gadomska A., *Przygotowanie do przesłuchania małoletniej ofiary w charakterze świadka*, „Prokuratura i Prawo 2008” Nr 7 – 8.
5. Gadomska-Radel A., *Wysłuchanie dziecka w postępowaniu cywilnym*, „Zagadnienia Społeczne” 2014, Nr 2, s. 99.
6. Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 1996.
7. Kołakowska W., Lach B., *Psychologiczne determinanty zeznań świadków i osób składających wyjaśnienia (wybrane zagadnienia)*, Szczytno 1998.
8. Kwiatkowska-Darul V., *Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym*, Toruń 2007.
9. Praktyczny Przewodnik dotyczący stosowania nowego II Rozporządzenia brukselskiego z dnia 1 czerwca 2005 r., http://ec.europa.eu/civiljustice/parental_resp/parental_resp_ec_vdm_pl.pdf, [1.08.2016].
10. www.suwalki.kmp.gov.pl/prewencja/kmp.php?id=kacik, [1.08.2016].